

The Greek War on Women:
Chana, Yehudis, the Miracle of Chanukah
and Lessons for Today

In Honor of the Bat Mitzvah of Tamar Goldberg



Rabbi Efrem Goldberg
Boca Raton Synagogue



- I. Introduction
 - a. Generally women are exempt from time bound mitzvos – Mishna kiddushin 29a
 - b. Yet, women are obligated to light chanuka candles (Shulchan Aruch 673:3). Why?
 - c. Source of af hein – R' Yehoshua ben Levi
 - i. Shabbos 23a – ner Chanukah
 - ii. Megillah 4a – obligated in megillah
 - iii. Pesachim 108a – arba kosos

- II. Which neis of Chanukah?
 - a. Rashi – Yevanim were gozeir on women and a woman was catalyst of miracle
 - b. Rashbam - peaschim 108b for other miracles
 - c. Tosafos (pesachim 108b, megillah4a) and Ritva – af hein means they were also at great risk and were saved.

- III. Central role of women
 - a. Chana and her sons
 - i. [II Maccabees](#) (chap. 7),
 - ii. Midrash, Eicha Rabba 1:50
 - b. Yehudis
 - i. Book of Yehudis not part of our tradition but her story clearly is.
 1. See Rashi
 2. Ran –The daughter of Rav Yochanan Kohen Gadol
 3. Tosafos Megillah 4a
 4. Kol Bo identifies Yehudis by name
 - ii. R. David Gantz - the story took place during the Persian period
 - iii. R' Yaakov Emden says story happened during churban bayis rishon
 - iv. Aruch Hashulchan says nevertheless we commemorate it on Chanukah

- IV. Chanukah and feminine
 - a. Kedushas Levi – specifically miracle with a woman
 - b. Sefas Emes
 - c. Chassam Sofer - miracle is relative
 - d. Rav Twersky
 - e. Rabbanit Yemima Mizrachi

- V. Women and lighting menorah
 - a. Mishna Berura 671:9 – ishto k'gufo
 - b. Taz – women can be motzi man
 - c. Chassam Sofer Shabbos 21b – women don't light because kol kevuda bas melech penima
 - d. Mishmeres Shalom 48:2 – would make married mom look bad if single daughter lit
 - e. Nefesh Ha'Rav (226) – married women should light
 - f. Mikraei Koshes – Rav Moshe – women in Europe lit

- VI. Women and work on Chanukah
 - a. Shulchan Aruch 670:1 – women have custom not to work when Chanukah lights are lit.
 - i. Mishna Berura 670:4 – no work to not give appearance of using the candles which is forbidden.
 - ii. Magen Avraham 670:1 – heroic actions of Yehudis
 - iii. Tzeidah la'derech – miracles from women
 - iv. Aruch Ha'Shulchan – women were targeted
 - v. Nitei Gavriel Chanuka - Though obligated to light, most women don't and fulfill through their husbands. To show they cherish the mitzvah, they refrain from work.
 - vi. Chiddushei Ha'Rim – af hein means pirsumei nisa so whole time candles lit they should be focused.
 - vii. How far does it go? Rav Vosner half hr

- VII. Cheese
 - a. Shulchan Aruch 670:2

1. Kiddush 29a

All time bound commandments, men are obligated and women are exempt.

במי שפרע קאי: מתני' כל מצות הבן על האב אנשים חייבין ונשים פטורות וכל מצות האב על הבן אחד אנשים ואחד נשים חייבין ^א וכל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין ^ב וכל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין ^ג חוץ מכל תקיף וכל תשחית וכל תטמא למתים: גמ' מאי כל

2. Shulchan Aruch 675:3

A woman must light Chanukah candles, for even she is obligated in it.

סעיף ג אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה; אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואע"פ שהניחה גדול; ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר. הגה: ולדין דכל אסד מזני סמי מדליק צפ"ע, קטן שהגיע לחינוך נריך להדליק ג"כ:

3. Shabbos 23a

A woman certainly must light as Rebbe Yehoshua ben Levi said, women are obligated in Chanukah candle lighting as they too were in the same miracle.

והשתא דאמרינן הדלקה עושה מצוה ^א הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום ^ב אשה ודאי מדליקה דא"ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה ^ג שאף הן היו באותו הנס:

4. Megillah 4a

Rebbe Yehoshua ben Levi said women are obligated in reading the megillah as they too were in the miracle.

מעיקרא ש"מ ^א ואריב"ל ^ב נשים חייבות במקרא מגילה ^ג שאף הן היו באותו הנס ואמר רבי יהושע בן לוי ^ד פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום מאי אריא

5. Pesachim 108a

Rebbe Yehoshua ben Levi said women are obligated in drinking the four cups as they too were in the miracle.

ואמר ר' יהושע בן לוי ^א נשים חייבות בארבעה כוסות הללו ^ב שאף הן היו באותו הנס ^ג

6. Rashi Shabbos

The Yevanim ordered virgins who were marrying to first be intimate with a tafsar, and through a woman the miracle occurred.

למנות חנוכה צע"ש: ומד"יקה. למנות הלילה: היו באותו הנם. שגזרו יונים על כל בתולות הנשאות להיצעל לטפסר תחלה" ועל יד- אשה נעשה הנם⁽⁶⁾: אכסנאי. אורח: בתר דנסיבי. ופעמים שהייתי

7. Rashbam Pesachim

In the merit of righteous woman in that generation were we redeemed, and also regarding reading megillah it says that it was because the miracle came through Esther and similarly with Chanukah

...רשב"ם

שאף הן היו באותו הנם. לאמר צמס' סוטה (ד' יא): צסכר נשים לדקניות שהיו צאותו הדור נגאלו וכן גבי מקרא מגילה אמר הכי משום דעל ידי אסתר הוה וכן גבי חנוכה צמס' שבת (ד' כג⁽⁷⁾) לשון מורינו הלוי⁽⁸⁾: אמר

8. Ran

The Midrash says that the daughter of Yochanan gave food to the leader of the enemies and cheese to intoxicate him and cut off his head and they all fled and because of this we have a custom to eat cheese on Chanukah.

שאף הן היו באותו הנם. שגזרו יונים על כל הבתולות הנישאות שיצעלו להגמון תחילה וע"י אשה נעשה נס לאמרינן צמדרש דצחו של יוחנן האכילה לראש האויצים גבינה לשכר אותו וחתכה את ראשו וצרחו כולם ועל זה נהגו לאכול גבינה צחנוכה:

9. Tosafos Pesachim 108b

Af, even, sounds like they are secondary? Moreover, the Yerushalmi says even they were in the same doubt implying in the same danger of extermination.

כוסות דרצנן כעין לאורייתא תיקון⁽⁹⁾: דין באותו הנם. פי' רצנ"ס שעל ידם נגאלו וכן צמגילה ע"י אסתר וצחנוכה ע"י יהודית וקשה דאף משמע שאינן עיקר ועוד דצירושלמי⁽¹⁰⁾ גריס שאף הן היו צאותו ספק משמע צאותה סכנה דלהשמיד להרוג ולאצד והא לאמרינן⁽¹¹⁾ דפטורות מסוכה אע"ג דאף הן היו צאותו הנם כי צסוכות הושצתי⁽¹²⁾ התם צעשה לאורייתא אצל צארבעה כוסות דרצנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו צאותו הנם⁽¹³⁾: שתאזן חי יצא. משמע

II Maccabees Chapter 7

10. Book of Maccabees

[1] It happened also that seven brothers and their mother were arrested and were being compelled by the king, under torture with whips and cords, to partake of unlawful swine's flesh.

[2] One of them, acting as their spokesman, said, "What do you intend to ask and learn from us? For we are ready to die rather than transgress the laws of our fathers."

[3] The king fell into a rage, and gave orders that pans and caldrons be heated.

[4] These were heated immediately, and he commanded that the tongue of their spokesman be cut out and that they scalp him and cut off his hands and feet, while the rest of the brothers and the mother looked on.

[5] When he was utterly helpless, the king ordered them to take him to the fire, still breathing, and to fry him in a pan. The smoke from the pan spread widely, but the brothers and their mother encouraged one another to die nobly, saying,

[6] "The Lord God is watching over us and in truth has compassion on us, as Moses declared in his song which bore witness against the people to their faces, when he said, 'And he will have compassion on his servants.'"

[7] After the first brother had died in this way, they brought forward the second for their sport. They tore off the skin of his head with the hair, and asked him, "Will you eat rather than have your body punished limb by limb?"

[8] He replied in the language of his fathers, and said to them, "No." Therefore he in turn underwent tortures as the first brother had done.

[9] And when he was at his last breath, he said, "You accursed wretch, you dismiss us from this present life, but the King of the universe will raise us up to an everlasting renewal of life, because we have died for his laws."

[10] After him, the third was the victim of their sport. When it was demanded, he quickly put out his tongue and courageously stretched forth his hands,

[11] and said nobly, "I got these from Heaven, and because of his laws I disdain them, and from him I hope to get them back again."

[12] As a result the king himself and those with him were astonished at the young man's spirit, for he regarded his sufferings as nothing.

[13] When he too had died, they maltreated and tortured the fourth in the same way.

[14] And when he was near death, he said, "One cannot but choose to die at the hands of men and to cherish the hope that God gives of being raised again by him. But for you there will be no resurrection to life!"

[15] Next they brought forward the fifth and maltreated him.

[16] But he looked at the king, and said, "Because you have authority among men, mortal though you are, you do what you please. But do not think that God has forsaken our people.

[17] Keep on, and see how his mighty power will torture you and your descendants!"

[18] After him they brought forward the sixth. And when he was about to die, he said, "Do not deceive yourself in vain. For we are suffering these things on our own account, because of our sins against our own God. Therefore astounding things have happened.

[19] But do not think that you will go unpunished for having tried to fight against God!"

[20] The mother was especially admirable and worthy of honorable memory. Though she saw her seven sons perish within a single day, she bore it with good courage because of her hope in the Lord.

[21] She encouraged each of them in the language of their fathers. Filled with a noble spirit, she fired her woman's reasoning with a man's courage, and said to them,

[22] "I do not know how you came into being in my womb. It was not I who gave you life and breath, nor I who set in order the elements within each of you.

[23] Therefore the Creator of the world, who shaped the beginning of man and devised the origin of all things, will in his mercy give life and breath back to you again, since you now forget yourselves for the sake of his laws."

[24] Antiochus felt that he was being treated with contempt, and he was suspicious of her reproachful tone. The youngest brother being still alive, Antiochus not only appealed to him in words, but promised with oaths that he would make him rich and enviable if he would turn from the ways of his fathers, and that he would take him for his friend and entrust him with public affairs.

[25] Since the young man would not listen to him at all, the king called the mother to him and urged her to advise the youth to save himself.

[26] After much urging on his part, she undertook to persuade her son.

[27] But, leaning close to him, she spoke in their native tongue as follows, deriding the cruel tyrant: "My son, have pity on me. I carried you nine months in my womb, and nursed you for three years, and have reared you and brought you up to this point in your life, and have taken care of you.

[28] I beseech you, my child, to look at the heaven and the earth and see everything that is in them, and recognize that God did not make them out of things that existed. Thus also mankind comes into being.

[29] Do not fear this butcher, but prove worthy of your brothers. Accept death, so that in God's mercy I may get you back again with your brothers."

[30] While she was still speaking, the young man said, "What are you waiting for? I will not obey the king's command, but I obey the command of the law that was given to our fathers through Moses.

[31] But you, who have contrived all sorts of evil against the Hebrews, will certainly not escape the hands of God.

[32] For we are suffering because of our own sins.

[33] And if our living Lord is angry for a little while, to rebuke and discipline us, he will again be reconciled with his own servants.

[34] But you, unholy wretch, you most defiled of all men, do not be elated in vain and puffed up by uncertain hopes, when you raise your hand against the children of heaven.

[35] You have not yet escaped the judgment of the almighty, all-seeing God.

[36] For our brothers after enduring a brief suffering have drunk of everflowing life under God's covenant; but you, by the judgment of God, will receive just punishment for your arrogance.

[37] I, like my brothers, give up body and life for the laws of our fathers, appealing to God to show mercy soon to our nation and by afflictions and plagues to make you confess that he alone is God,

[38] and through me and my brothers to bring to an end the wrath of the Almighty which has justly fallen on our whole nation."

[39] The king fell into a rage, and handled him worse than the others, being exasperated at his scorn.

[40] So he died in his integrity, putting his whole trust in the Lord.

[41] Last of all, the mother died, after her sons.

[42] Let this be enough, then, about the eating of sacrifices and the extreme tortures.

12. Otzar Ha'Midrashim Chanukah

אוצר המדרשים חנוכה

ונפחדו מאד היהודים, והיתה שם אשה אלמנה יהודית שמה ולקחה שפחתה והלכה אצל שערי ירושלים ואמרה הניחו אותי לצאת שמה יעשה המקום נס על ידי, ופתחו לה ויצאה, והלכה לפני המלך, ויאמר לה מה תבקשי, ואמרה אדוני! בת גדולים מישראל אנכי ואחי נביאים ושמעתי שהיו מתנבאים שמחר תפול ירושלים בידך, כיון ששמע כך שמח שמחה גדולה. והיה לו אחד מחכמיו שהיה רואה וחזוה בכוכבים והיה אומר רואה אני שישראל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם, חזור למקומך, ונתמלא המלך חמה עליו וצוה לחטפו, ואסרו ידיו ורגליו לתלות אותו על העץ אצל ירושלים ויאמר המלך מחר כשתפול ירושלים בידינו נהרוג אותו. והיה המלך מאמין לאותה יהודית ויאבה אותה ויאמר לה רצונך שתנשאי לי? ואמרה לו אדוני המלך איני ראויה אפילו לאחד מעבדיך, ואמנם כיון שלבך נוטה לזה תעביר כרוז בכל המחנה שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המעיין אל יפגעו בהן לפי שצריכה אני לילך לשם לרחוץ עצמיו לטבול. מיד העבירו הכרוז ועשתה כך, ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו, ואח"כ הלכו כל אחד ואחד לאוהליו והמלך ישב בחיקה וישן, והלכה אותה יהודית ונטלה סייף שלו וחתכה ראשו ופשטה סדין עליו, והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלים ואמרה פתחו לי השערים שכבר עשה הקב"ה נס על ידי, אמרו להלא דיך שזנית וקלקלת אלא שבאת בעליה עמנו, מיד הראה להם ראשו של מלך, כיון שראוהו פתחו השערים ויצאו והרימו קול שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. כיון ששמעו יונים כך אמרו למחרת באים עלינו, והלכו למלך ומצאוהו בלא ראש ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כלם, וירדפו ישראל אחריהם והרגו מהם כמה וכמה. כן יעשה הקב"ה נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה ככתוב ובה לציון גואל.

They became extremely fearful of the Jews. And one widow was there named Judith. She took her maidservant and walked to the gates of Jerusalem. She said, "Allow me to exit; perhaps God shall perform a miracle on my behalf." They opened [the gates] for her and she came before the king. He asked her, "What is your request?" She responded, "My master! I am the daughter of greats from Israel, and my brothers are prophets. I have heard that they prophesied that tomorrow Jerusalem shall fall in your hands, and I rejoiced tremendously." Now, one of his wise men had foreseen through the stars and declared: "I see that the Jews will repent and you will not overcome them; return to your place." The king had become infuriated with him and commanded that he be captured. They bound his hands and feet to hang him near Jerusalem. The king said, "We shall bury him tomorrow, when Jerusalem falls into our hands." The king believed Judith; he loved her and asked her to marry him. She said to him, "My master: I am not even fit for one of your servants. Nonetheless, because your hearts inclines toward this, make a public announcement throughout the camp that whosoever sees two women walking toward the spring shall not harm them, for I need to walk there to wash myself to immerse." Immediately they publicized the announcement and she did so. The king made a great party and they drank and became intoxicated. That Judith went and took his sword, cut off his head, and spread a sheet over it. She walked with the king's head to the gates of Jerusalem and said, "Open the gates, for God has already performed a miracle through me." They said to her: "Is it not enough that you were promiscuous and defiled [yourself] but you have brought conflict to us?" Immediately she showed them the king's head. When they witnessed it the gates opened, and they emerged and declared, "Hear O Israel the God our Lord, the God is one." Once the Greeks heard this, they said, "Tomorrow they will march upon us." They went to the king and found him decapitated. A great terror fell upon them and they all fled. The Jews chased after them and killed many of them. So may God speedily exact vengeance against our enemies, and may his salvation come nigh, as it states, "and the redeemer shall come to Zion."

13. Kol Bo

There are those who explain that through a woman that great miracle occurred, and her name was Judith, as is explained in the Agadah: Yochanan the high priest had a daughter who was very beautiful. The Greek king said that she should lie with him. She fed him a dish of cheese so that he would become thirsty and drink a lot and become intoxicated. He lay down and slept. She took his sword, cut off his head, and brought him to Jerusalem. And when the enemy's soldiers saw that their warrior had died, they fled. Therefore it became customary for them to prepare a cheese dish on Chanukah.

וגשים חייבות כנ"ח שאף הן היו באותו דנס' פי' שהאויבים באו לאכד הכל אנשים ונשים ומף' ויש מפרשים שעל ידי אשה אירע להם דנס הגדול ההוא ושמה יהודית כמו שמפורש באגדה בת דיתה ליוחנן כהן גדול והיתה יפת תואר טאר ואמר המלך יון שתשכב עמו והאכילתו תכשיל של גבינה כדי שיצמי' וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם והי לה כן וישכב וירדם ותקח הרבו וחתכה ראשו ותביאהו לירושל' ובראית החיל כי מת גבורם וינוסו' ועל כן נרגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה'.

15. Mor U'ketzia
R' Yaakov Emden
1697-1776

ואת ז' מלפתי אחריכות ציי' לצמ' ז' ז'ל' - שמשנה ג' כס' חנוכה לסגרת הטורי' מלוחן מכהג' של ביטול מל' טכס דר' ח' - והוא ז' להוסיף לומר' שגם חנוכה כמובן נעשה פ' הכשים' ו' לה' דבר צדו' (אפ"פ עכתבו כן קבלת חפשיה) כי באמת לין שייכות כלל לנשים בנס חנוכה' יחד כן הכשים' לא אמרו רז"ל' אלא שאף הן היו באותו דנס' וזה הפירש' ז'ל' - שהיוונים נזרעו על האשה הנשאת' שתבעל להנמון חקלה (שגזרתם הרעות היו כוללות לנשים כמו לנשים) לא שהן הכה היו סבה וגירס לנס' כנודע מספר מלחמות החשמונאים' ומדברי היוסיפון (גם הפייטן האשכנזי ציור דשבת חנוכה' ערבצ מעשה שני כוסי' מתחלפים' ורחוקים מלד צומכיהם זה מזה' ולא קרבו זה אל זה' ין' אס לא שאלמרי' שרצה לחת זכרון גם לנס יהודית' שאיפ' בזמן קדמון' בימי גלות בית ראשון' ולא מלא לומקום מיוחד' ולידפולנס חנוכה'.

14. Tzemach Dovid
R' Dovid Gantz

יהודית אשת חיל מן העבריות הרגה את שר לבא חלפוכה בשכבה אללו על מטחו וחתכה את ראשו וגרמה השועה גדולה ופורקן ליהודים ככתוב בספר יהודית. זמן זה המעשה לא ידענו כי לא מלחתי מזה בספר היוסיפון דבר. ולפי דברי הפייטן המיכד יולר של חנוכה היה זה המעשה גם בימי השמונאים חף שבספרי השמונאים לא מלחתי מזה מאומה. ולפי משמעות ספר יהודית שבו כתוב גוף המעשה נראה שהיה מעשה בימי נבוכדנצר. ויש מי שאמר שהיה זה המעשה בימי קמנישה בן כורש מלך פרס והיה לפי זה מעשה יהודית כמו מלחתי הו שלם מלחם שנה קודם זמן נס חנוכה מ"מ חמתי הדור הסכימו לכלול זכר נס זה עם נס חנוכה. ועיין בספר מ"ע פרק נ"א גם בפרק ל"ב ול"ד גם בחלק שני מספר הזה בשנת ג"א שג'.

16. Aruch Ha'Shulchan 670:8
R' Yecheil Michel Epstein
1829-1908

ועוד בהמשך הזמן נעשה נס ע"י יהודית שהשקתה את האויב חלב ועל סמך זה יש מדקדקין לאכול גבינה בחנוכה אף שלא היה זה בזמן נס חנוכה

17. Kedushas Levi
R' Levi Yitzchak of Berdichev
1740-1810

המעשה מיהודית בחנוכה הכלל הוא הצדיקים כשרוצים להעלות נצוצות צריכין לפעמים לעבור על ד"ת כמו בגדעון כדאמרינן בגמ' (במד"ר פי"ד, ה) שבעה דברים הותר' באות' לילה גבי המזבח שעשה גדעון והטעם לפי שבאותו זמן היו ישראל עובדים עבודה זרה ולכך הצדיקים שרוצים לעלות לה' צריך לעשות איזה עובדא כעובדא שלהם כדי שעל ידי זה יוכל לשבור את הקליפ' וכן בנס של דבורה שהי' שם יעל אשת חבר הקני עם סיסרא שנאמר (שופטים ה, כז) כרע נפל שם נפל שדוד ובאמת באותו זמן לא היו עובדים עבודה זרה ולכך לא היה שום דבר נגד התורה כמו גבי אליהו וגדעון רק לגאולה היו צריכין ולכך היה שם מה שנאמר לעיל כרע נפל שם נפל וגו' שדוד ולא היה חס ושלום באותו הדור עון עבודה זרה כדאמרינן בגמרא (מגילה י"ד.) והיא יושבת תחת תומר דבור' מה תומר וכו' כך ישראל שבאותו הדור כו' וגבי חנוכה גם כן שהי' גאולה ולכך צריך יהודית ליתן לו גבינה והכוונ' של אותו רשע היה על ביאה פסולה כי באותו זמן היו צריכין

לגאולה: ע"פ

הטעם שאנו מברכין בחנוכה ובפורים שעשה נסים וכו' ואין מברכין ברכה זו בפסח שנעשה בו גם כן נס. ונראה דהנה הנס של חנוכה ופורים נעשים על ידי אשה ונרא' דהנה הקב"ה עושה נס למעלה מן הטבע כמו שעש' במצרים שהכה מצרים בדצ"ך עד"ש באח"ב וקרע את הים. ויש נס שהקב"ה עושה בהטבע כמו בחנוכה שנתנה לו חלב וישן והרגתו וכן באסתר שמתחלה אהב את המן ואחר כך אהב את אסתר ונמצא הנס נעשה בהזמן שהוא הטבע. וזהו שעש' נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה וזהו בחנוכה שנעשה הנס בהזמן שהוא הטבע אבל בפסח שנעש' הנס למעל' מן הזמן ולכך אין מברכין ברכה זו שנעש' הנס למעלה מהטבע ולכך נעש' הנס על ידי אשה כי זה העולם הוא בבחינת מקבל כי השם יתברך הוא המשפיע והעולם הוא המקבל וכבר כתבנו שהנס נעש' בזה העולם בהטבע וזה העולם הוא בבחינת מקבל ולכך נעשה הנס על ידי אשה שהיא בבחינת מקבל :

18. Sefas Emes
R' Yehudah Aryeh Leib Alter
1847-1905

הנס דחנוכה היה באור, והוא למצוא ההארה הגנוזה גם בחושך ובגלות, ובזה יש לומר מ"ש אא"ז מוז"ל על הגמרא דבפורים לא קבעו הלל דאכתי עבדי דאחשורוש וכו', וגם בנס זה לא היה יציאה וביטול לכל מלכות יון, ולהנ"ל על ידי הנס הרגישו שהם עבדי ה', אף שהיו בגלות, וזה עצמו הנס, שהם עבדי ה' בהתגלות אף בתוך החושך כנ"ל, ונשאר גם לדורות הרגשה ממה שלמעלה מן הטבע אף בעולם הזה, ...ז"ש בני בינה ימי שמונה קבעו וכו'

19. Chassam Sofer
R' Moshe Sofer
1762-1839

והנה כאן שזכות נשים לדקויות נגאלו ונפיש זכותייהו של הנשים שאנחנו נגאלנו בזכותם, אם כן נשים יתקען להן החשטה והגאולה מהיות נם, כי בטבע הוכרח להם, ובאמת הי קשה לרשצ"ם כי ריב"ל אמר נשים חייבות במקרה מגילה שאף הן הי באותו גס שא q משמע שהן עפיליות, הלא המה גס כן באותה גזירה וזרה היו ונגאלו, לכן מפרש הרשצ"ם שטיקר הנם נעשה על ידן בזכותם נגאלו, וא"כ כיון שגדול זכותן כ"כ תקען להם הגאולה מהיות להקראות נם ואינן רק עפיליות בנם, וא"כ לפ"ז אין עליהם חוב כ"כ לומר שירה, אצל מ"מ י"ל אם כי זכותם גדול שנגאלו ממארים על ידם, אצל לראותן הנשים עין צעין צמפלת השונאים עביעת מארים צים סוף ע"ז ראוי שתאמר שירה כי הטבע משועצד לתורה לקיום התורה אצל לא לרוות צנקמות השונאים כי אין זה בטבע ואין זה כ"כ הכרח לקיום המלות, וזה חשבו הנשים לענין גדול ולומר שירה.

ובזה י"ל המדרש שאמרו מלאכי השרת אם האנשים קודמין לנו לומר שירה שנעשה להם נם גדול נאוד אצל הנשים שהן עפיליות נם למה יקדימו לנו, ועל זה ותען להם מרים השיבה מרים למלאכי השרת שירו לה' ששירתנו הוא כי גאה גאה סום ורכבו רמה צים על מפלת השונאים שהוא נם גדול כי איננו בטבע, ותשובה הגונה השיבה להם, ולכך לא אמרה שירה רק על מפלת השונאים שזכו לראות עין צעין, שלנס גדול החשיבה הנציאה, שזכו גס המה לראות צנקמת הארים האלו אויביהם ושונאיהם עין צעין אם גס המה נשים לדקויות היו וק"ל.

ו ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סום ורכבו רמה צים. י"ל למה אמרה מרים שירה רק על פורענות המארים סום ורכבו רמה צים ולא אמרה גס על הללת ישראל כמו שאמרו משה ובנ"י נחית צחסדך עם זו גאלת. ונראה דאיתא צמדרש [מוצא צחום] עה"ת] אמרו מלאכי השרת אם אנשים קדמו לנו לומר שירה, נשים למה קדמו לנו, וע"ז ותען להם מרים למלאכי השרת, וי"ל מה ענתה צזה למלאכי השרת ותמורה. ונקדים תחלה ליישצ קושי חום' על הרשצ"ם (מגילה ד' ע"א ד"ה שאף הן) דאמר ריב"ל נשים חייבות צמגילה שאף הן היו באותו נם, וכן אמר ריב"ל גס בארבע כוסות וכן צנר הנוכה, ומפרש רשצ"ם שטיקר הנם נעשה על ידיהן, צפורים על ידי אסתה, צפסח צזכות נשים לדקויות נגאלו, וצחנוכה ע"י יהודית. והק' צחום' לפ"ז מאי אף הן דמשמע לשון עפילה הלא עיקר הנם נעשה על ידיהן.

ויש ליישצ כי ידוע "נם" ראוי להקרא מה שהקצ"ה משדד הטבע ומערכות שמים, וידוע דטבע משועבדת לתורה, תנאי התנה הקצ"ה צמעשה צראשית ע"מ שיקבלו ישראל את התורה ואם לא יקבלו יחזרו לתהו וצבו [כשצת פ"ח ע"א], וצשציל התורה הנקראת ראשית נצרה העולם [כצ"ר א'], ומשועבדת טבע העולם לתורה (וכדאיתא צירושלמי [סנהדרין פ"א ה"צ] על פסוק לאל גומר עלי, קטנה צת ג' שנים ויום אחד אין צחוליה חוזרין פחות מכאן צחוליה חוזרין ואם היא כצ"ר ג' שנים ויום אחד ונמלכו צ"ד לעצ"ר את השנה צחוליה חוזרין), א"כ כל כמה גדול זכותן של לדיקים משועצד הטבע להשתנות לצרכם ולטובתם, וממילא הנם צעלמותו קטן כי מוכרח הוא בטבע, וכל כמה דזוערי זכותייהו כך יהגדל הנם צעלמותו.

20. R' Mayer Twersky
Beis Yitzchak #39



הגמרא מכנה את הקדושים האלה כאשה ושבעה בניה. מסתבר שהגמרא מעירה לנו שהבנים אזרו חיל למות על קדוש השם מחמת השפעת האמה. וכן נראה מתוך סיום המעשה – "ואני עקדתי שבעה מזבחות". אם הבנים מסרו נפשם ללא השפעתה, הרי לא היא שעקדה המזבחות. אלא ברור שהאם חנכה אותם והורתה להם הדרך למות על קדוש שמו הגדול והנורא.

הגאון יעב"ץ בהגהותיו לש"ס כותב שמעשה זה אירע לפני אנטיוכוס.² הרי שבתקופת החשמונאים כדרכן בקדש הצטיינו הנשים במסירות נפשם והורו את הדרך לקדוש ה'. גם במס' כתובות (ג:) מדווחים לנו חז"ל שכאשר גזרו היוונים שבתולה הנשאת תבעל להגמון תחלה מסרו הנשים הצנועות נפשן.

ונראה להוסיף עוד שגם מבחינה אחרת נדרשו החשמונאים למסירות נפש ובהתאם לכך חנוכה חוגגת הנצחון של מסירות נפש. בתפלת "על הנסים" אומרים: "בימי מתתיהו בן יוחנן כ"ג חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך כו'". מלכות יון הרשעה התקיפה במיוחד חוקי רצונך. החילוק בין חוקים למשפטים ידוע. משפטים הם אותן מצוות שהן כבר במושכל ראשון מובנות לנו ונראות לנו הכרחיות, ואילו חקים הם אותן מצוות שבמושכל ראשון אינם מתקבלים על הדעת, ולכן השטן ואה"ע משיבים (כלומר, מותחים בקורת) עליהן. (יומא סז,; רש"י במדבר יט,ב) ומה שמלכות יון התקיפה במיוחד את החקים, היינו משום ש"היוונים המה הפילוסופים שאומרים כי אין לעשות אלא רק מה שהשכל מחייב ואינם מאמינים רק במה שנמצא עליו מופת בחוק ההגיון ומשפט" (נאות הדשא להגה"ק בעל אגלי טל, ח"א עמ' קנו). וע"כ שמו במיוחד את החוקים למטרה לחצי רעל שלהם, שעצם המושג של חוק מתנגד לכל השקפות עולמם של היוונים.³

השקפת תורתנו הקדושה היא לגמרי אחרת. אמנם אמונתנו בהקב"ה מיוסדת בידיעה. וכמו שאומרת התורה הקדושה (דברים ד: לה,לט) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו ... וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד." והרמב"ם כתב (פ"א מהל' יסודי התורה), "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא מציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו".

אין אמונתנו ביסודה "אמונה עורית". היא מושרשת ומיוסדת בידיעה שלנו. אכן אחרי שנתקיים בנו "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים כו'", נתחייבנו לבטל שכלנו הפעוט והקל כלפי חכמתו האין סופית, יתברך שמו. ידיעה מחייבת באמונה – זאת אומרת, כאשר מגיעים אנו לגבול השכל וההבנה שלנו, חובה עלינו להאמין. להאמין בחוקותיו, להאמין בהשגחתו גם כאשר דרכו נסתרת מאתנו.

וזהו שמסיים בעל האגלי טל דבריו הנ"ל שעמדתם של היוונים היתה "היפך ביטול השכל", שהוא מעיקרי תורתנו הקדושה. קבלת התורה נתאפשרה ע"י ביטול השכל, כדברי הגאון הנ"ל (שם) "וביטול השכל הוא כענין נעשה ונשמע, שלא בחנו מקודם בשכלם, כי אף את השכל בטלו לעשות רצון השם".

זאת בעליל כי ביטול השכל הוא גם ביטוי של מסירות נפש. שכלו של האדם הוא מהותו האנושי, מה שמבדיל ומרומם אותו מעל בעלי חיים. וכן מקובלים אנו לחלק כל הנמצאים בעולם לד' סוגים – דומם, צומח, חי, מדבר. כח הדבור הוא כח שכלי. לבטל השכל הוא למסור נפש.

ואם כן למדנו שמשתי בחינות נלחמו החשמונאים נגד היוונים במסירות נפש. ראשית, מסרו נפשם פשוטו כמשמעו, לא להכנע לגזרת המלכות, אלא למות על קדוש השם. ועוד, מסירות נפש של קבלת החוקים, של ביטול השכל.

ונראה ששני האופנים של מסירות נפש – הקרבת החיים וביטול השכל – במקורם ושורשם אינם אלא אחד. דבר זה יתבאר לנו ע"פ דבריו הנפלאים של הגאון רבי מאיר שמחה, בספרו משך חכמה, המאירים לנו עניין מסירות נפש.

ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה (הגרמ"ש נתעורר לפרש מדוע האריכה התורה בדבר יחוס של בצלאל) הענין דמסירות נפש צריך להיות שלא בחקירה והתחכמות יתירה, ויהודה מסר עצמו בים במסירות נפש, כמו דאיתא בתוספתא סוטה. וכן חור מסר עצמו בעגל דהחקירה תעכב ברצון פנימי מלמסור נפשו על קדוש השם יתברך כעדות יעב"ץ החסיד. וכן אמר שבעבור זה שלא הקרו ולא נתחכמו יותר מדי לכן וימלא אותו בחכמה ובדעת וכו', והבן.

למדנו מדברי הגאון רבי מאיר שמחה שמסירות נפש במובן של ייהרג ואל יעבור מושרשת במסירות נפש במובן של ביטול השכל. כח זה שהוא טמון בנקודה הפנימית השרשית של היהודי הוא שהפעילו החשמונאים, והוא שאנו חוגגים בחנוכה. וכאמור בתחום זה של מסירות נפש הנשים במיוחד מצטיינות.

לולי דמסטיפינא אמינא להטעים הצטיינות נשים במסירות נפש על פי הגמרא במס' נדה (מה:): דכתיב ויבן ה' אלקים את הצלע "מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש". אמנם, אין לנו עסק בנסתרות, אבל רבותינו יודעי חן אשר להם נאה עסק זה הגדירו לנו שבינה פרושה חכמה מעשית. חכמה מעשית המכוננת בינה אין לה ענין בהתחכמות יתירה וחקירה. וע"כ נשים צדקניות המוציאות לפועל כח זה של בינה יתירה הטמון בנשמותיהן מצטיינות במסירות נפש.

ואם כנים דברינו אלה, יתגלה לנו החכמה הטמונה בדברי הפייטן במעוז צור "בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים". להעריך ולהוקיר הנס של חנוכה צריך בינה.

על כל פנים נתבאר אצלנו בעז"ה שחנוכה חוגגת התגברות המסירות נפש של כלל ישראל מול גזירת המלכות ושלטון שכל הכפירתי של מלכות יון. והנשים במיוחד הצטיינו (ומצטיינות) בתחום של מסירות נפש. וע"כ גזרה ההשגחה שעיקר הנס יבוא על ידן כדי שהמתרחש במישור הטבעי יקביל למתרחש במישור הרוחני.

🔗 Maintaining Taharah. The Quiet, Feminine Victory of Chanukah 🔗

A hot issue on the table of the Israeli society is *hadrat nashim* – the exclusion of women. People see the chareidi busses, where men and women are required to sit separately, and say: "Oh, such chauvinism. Why can't women sit wherever they want?" They think the separation of women from men (which is reciprocal) is chauvinism, *hadara*, as if women are not wanted at all. What a sad mistake.

It's important for me to speak about the *hadar* of women, about *mehadrin* and about *hadarah* –

21. Rabbanit Yemima Mizrachi

the exclusion — of women. We've had it up to here with the latter issue, which has only been misunderstood and corrupted by the media. Are we marginalized women? Nope. Are we *mehudarot*? We're *nehedarot* — we're fabulous. As the Sages say about women on Chanukah, **שאף הן היו באותו הנס** - *They, too, were part of that miracle.*⁸ In other words, you're mistaken if you think that Chanukah was all about the Maccabees and the flask of oil. The women also caused the miracle.

Every year I say, *They, the men, were also part of the miracle.* The women are the big stars of Chanukah, and the men — well, OK, they participated, too. It all started with the daughter of Matityahu the *Kohein Gadol* (there are a few versions to this story concerning her identity), who on her wedding night had to first be taken by the Seleucid governor. All the Jewish girls had to do that before they could marry their sweethearts. And Matityahu's daughter, all dolled up, as she was being led to the governor's villa, stopped suddenly and took off all her clothing.

"Hussy! Brazen girl!" everyone was horrified. "Where is your *tznius*?"

"Good morning!" she retorted. "Jewish girls have been subject to horrible violations such as this for a year and a half, but since it's happening behind closed doors, you don't care. You only wake up when someone does the same thing in the street?"

"You're right," they said. They stormed the governor's palace and killed him, and the revolt began.

We're also used to thinking that the heroine of the revolt was Yehudit, the beautiful widow who caught the eye of Holofernes, the Seleucid

military commander. She fed him dairy to put him to sleep, and beheaded him as he lay there. She put the head in a bag and brought it back to Yerushalayim.

"Did it work?" everyone asked.

"Here." She handed them the bag.

They stuck the head on a spear atop the city wall and celebrated a victory.

Chanukah also celebrates a feminine victory. Yehudit, too, was part of the miracle. But she wasn't the real star. Girls, the real stars of Chanukah were the women, women whose names we don't know, but who risked their lives for the mitzvah of *taharah*. When the Hellenists prohibited women going to the *mikveh*, those women collectively assumed responsibility for the integrity of the entire people and risked their lives to go anyway.

We know all about the manifest masculine victory: **נתת רבים בים מעטים, חזקים ביד חלשים**— *You gave the many into the hand of the few; the mighty in the hand of the weak.* That's the masculine triumph of Yehudah HaMaccabee, his brothers, and the Jews who fought those wars. Whereas the true feminine victory is concealed:

נתת טמאים ביד טהורים— *You gave the impure into the hand of the pure.* The ones who held aloft the banner of *taharah*, who ensured that *tahor* babies would continue to be born into Israel, were the women. Ever since, women have risked their lives for this incredible mitzvah.

During the time of the Hellenists, because the women were so devoted to the mitzvah of *taharah*, a miracle happened — for each one, a spring opened up beneath her home so she could easily immerse herself. In the words of the Midrash:



22. Mishna Berura 675:9
Chafetz Chaim
R' Yisroel Meir Kagan
1839-1933

ועיין בתשובת עולת שמואל סימן ק"ה דלדידן שמדליקין כ"א צפ"ע מ"מ אשה אינה צריכה להדליק דהויין רק טפילות לאנשים ואם רוצים להדליק מצרכות דהוי כשאר מ"ע שהזמן גרמא דיכולות לזרך וכשאין האיש בבית מדליק האשה דהוי בת חיובא וצרכה ולא ידליק קטן וכדלקמיה.

23. Mishna Berura 671:9

וי"א דכל אחד וכו' - לזד מאשתו דהיא כגופו

24. Taz 675:4
R' Dovid Ha'Levi Segal
1586-1667

ונראה מל' הגמ' שהאשה מוציא' אפי' איש מדאמרי' הדליק' חש"ו לא עשה ולא כלום אשה ודאי מדלקת כו' מדאמר צהש"ו לא עשה ולא כלום שפי' להוציא אחרים ממילא מ"ש אשה ודאי מדלקת היינו להוציא אחרים וכ"כ באגודה שאם יודעת לזרך תוכל להוציא את האיש ועס'י תרפ"ט לענין מגילה

26. Mishmeres Shalom 48:2

25. Chassam Sofer
R' Moshe Sofer
1762-1839

להדליק וכן מובא במחזה"ש סימן תרע"ז סק"ח בשם שלטי הגבירים לשון ריא"ז מלוא נ"ח איש וביטאו והמהדרין נר לכאז"א בין אנשים ובין נשים וכו' ע"ש ולא ידעתי למה לא נהגו כן ופשוט משום דע"פ רוב הנשים מדליקין והנבנות אין מדליקות וגם כי יש הרבה שאינן יכולות לזרך ע"כ לא נהגו כן אבל ע"פ ההלכה כולן צריכות להדליק ודע דהד"מ בס"י הרע"א כהב וז"ל וכ' מהר"א מפראג דלדיון שמדליקין בפנים וידעין בבית כמה בנ"א בבית וליכא למימש שיאמר כך בנ"א בבית אף לדעת כפ"ס מנהגי נכון. יעיד דמאתר שמדליקין בפנים כ"א יכול לסדליק במקום מיוחד ולא בעי לסדליק כולן בטפח הסמוך לפתח וניכר הנרות

והמהדרין. ראיתי מי שנתקשה מאי טעמא לא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרין, והיכא דליכא זכר והיא מדלקת היא מוספת והולכת והרי היא ממהדרין מן המהדרין, ומ"ט לא תהי' מהמהדרין. ונלפע"ד בתחילה כשתקנו נר איש וביטאו על פתח ביתו מנחוץ, ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בצעמם נוסף על הדלקתו של צעל הבית, אז לא נמצא שום אשה שתהי' מהמהדרין, כי אין כבודה ללאת בחוץ ברשות הרבים לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים, נהי אם אין האיש בביתו ועלי' מוטל מצות הדלקה, על כרחיה תצא לחוץ להדליק, מכל מקום אם יש כאן זכר המדליק, אין מן החסידות שתחמיר על עצמה צזה ותצוה עצמה לידי חשדא, והשתח אע"ג שכולם מדליקין בפנים, מכל מקום מנהג הראשון לא אז ממקומו, כנ"ל נכון בצעה"י.



27. Nefesh Ha'Rav
Rav Yosef Dov Soloveitchik
1903-1993

ד] המהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד, וערמ"א (תרע"א ס"ב) שכל אחד מבני הבית ידליק, ועיי"ש במשנה ברורה (סק"ט) דהיינו לבד מאשתו שהיא כגופו, ומקורו בד"מ מאחרונים שקדמוהו. ורבנו אמר שאין לזה טעם, ושמן הנכון שאף הנשים הנשואות ג"כ ידליקו לעצמן.

נספח ז': קובץ מהלכות חנוכה מהג"ר משה פיינשטיין זצ"ל

28. Mikra'ei Kodesh
R' Moshe Feinstein
1895-1986



ניתן לי בערך בשנת תשנ"ד ע"י נכדו, הרה"ג ר' מרדכי טנדלר שליט"א, רב ואב"ד בק"ק ניו העמפסטער, נכתב על ידו ממה ששמע מפי הגרמ"פ זצ"ל, ויוצא לאור עולם בפעם הראשונה).

טו) הגרמ"פ אמר שאצלו ביורופ היו גם הנשים הנשואות מדליקות בברכה. וזאת למרות דברי המ"ב. ומ"מ בארה"ב לא נהגו הנשים להדליק נרות חנוכה, ואפילו הרבנית, אשתו של הגרמ"פ, לא הדליקה כלל נרות חנוכה. והטעם, כיון שהגרמ"פ לא כפה את מנהגיו על אשתו הרבנית. ורק אם איחר היא הדליקה עבורו. ואפי' שאיחר שעה או קצת יותר, הרבנית היתה ממתינה לו, ורק אם איחר הרבה הרבנית הדליקה עבורו כפי שהורה לה הגרמ"פ.

29. Shulchan Aruch 670:1

א ה * (°) בכ"ה בכסליו (מחיליס) (א) שמנות ימי
(ב) חנוכה ואחרים בהספד * ותענית אכר * מזרין
בעשיית מלאכה : ונוהגות (ג) א הנשים (°) שלא לעשות
מלאכה ב בעוד (°) שהנרות דולקות י ויש מי שאומר
(ב) שאין להקל להם :

32. Aruch Ha'Shulchan
R' Yechiel Michel Epstein
1829-1908

ין חנוכה מותר בעשיית מלאכה והגמ' שם שאמרה ועשאוהו יו"ט בהלל והודאה לאו יו"ט ממש הוא אלא כלומר ימי שמחה והרי אפילו פורים לא קבלו ליו"ט כראיתא במגילה וכ"ש חנוכה אך הנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה כל זמן שהנרות דולקות ואין להקל להם וטור דקצת מנס חנוכה נעשה ע"י אשה בעת שגורו שכר נשואה תבעל למפטר תחלה כדפירש"י בשבת וכ"ג. ועוד בהמשך הזמן נעשה נס ע"י יהודית שהשקתה את האויב חלב ועל סמך זה יש מדקדקין לאכול גבינה בחנוכה אף שלא היה זה בזמן נס חנוכה

30. Tzeida La'Derech
R' Menachem ibn Zrach
d. 1385

סגים טכנות שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות
דולקות. ויש מהגות בכל הימים לפי שגם היה
על ידי אשה ואין להקל.

31. Magen Avraham
R' Avraham Gombiner
1633-1683

הנשים. דוקא נשים לפי שנעשה נס על ידיהם

33. Nitei Gavriel
R' Gavriel Zinner



א) שו"ע סי' עת"ר ס"א, דה"ח, א"ר, קשו"ע סי' קל"ט ס"ג וכה"ח סק"ח. וכתב המג"א סק"א בשם מטה משה הטעם דדוקא נשים לפי שנעשה הנס על ידיהם. ומצאתי בקונטרס הל' חנוכה לתלמידו של בעל ספר התרומה (הנדפס בקובץ שרידים גליון י"ח) שכתב טעם חדש שאין לנשים לעשות מלאכה כמו בר"ח שלא אבו לשמוע לבעליהן להסיר הנזמים ליצירת העגל עיי"ש. וי"ל עוד טעם דהנה מדינא גם נשים חייבות בהדלקת נר חנוכה, וכמבואר בשבת דף כ"ג ע"א אשה ודאי מדליקה, ואם כן למאי דמבואר ברמ"א סי' תרע"א ס"ב דהמנהג פשוט שכל אחד מבני הבית מדליק, הוי להו גם להנשים להדליק לעצמן. והטעם שלא נהיגי בכך, כתב בחי' החתם סופר ז"ל לשבת כ"א ע"ב משום דמתחלה כשהדליקו על פתחי בתיהם לא היו הנשים מהדרות להדליק בעצמן משום כל כבודה בת מלך פנימה, וע"כ גם בזמן הזה שמדליקין בפנים נשאר המנהג בידינו שלא ידליקו הנשים עכ"ד. אולם כדי להשלים את הידור המצוה שהן מחסרות בהדלקת הנרות בעצמן, נהגו שלא לעשות מלאכה באותה שעה, כדי להראות דמה שאינן מדליקות בעצמן לאו משום שאינן זריזות במצוות וחסות על ביטול מלאכתן, אלא נמנעות משום כל כבודה בת מלך פנימה. וראה לעיל פי"ז אות ב.

מצוה ואמר שזה נ"כ טעם המנהג
שכתב הש"ע שאין הנשים עושין
מלאכה כ"ז שהנרות דולקות
דלכאורה למה נשים דוקא ולהג"ל
יש לומר דלדידן קי"ל דהדלקה עושה
מצוה ממילא כשנמר המצוה נשלט
היו"ט אבל להנשים העיקר פרסומי
ניסא כ"ז שהנרות דולקות וזה ההל"ל
והודאה שלהם וממילא אז אצלם
היו"ט :

34. Siach Sarfei Kodesh
Chiddushei Ha'Rim
R' Yitzchak Meir Alter
1799-1866



35. Mi'Beitz Levi
R' Shmuel Ha'Levi Wosner
1913-2015

נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקין.^ב והיינו כחצי שעה.^ג
ונמנעות ממלאכת טויה ותפירה וכדומה, אבל מלאכת המטבח כאפיה ובישול
מותרת.^ד

36. Shulchan Aruch

ב ^ה [ד] ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות
הרשות (ג) שלא קבעום למשתה ושמחה: הגה
(ד) ג ^ה [ה] ויש אומרים שיש קצת מנהג צריבוי ^א הסעודות
משום דבאומן הימים היה חנוכה המזבח ^ב ונוהגין לומר ד' זמירות
ושבחות בסעודות שמרבים בהם ולא הוי סעודת מנהג ^א יש
אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה
יהודית את האויב:
1234567 תתת